

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-48>

УДК 338.4:330.3:658

Віталій БАКАЙ

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-5865-227X>

e-mail: bakayvit@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ КОМПЛЕКСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто питання важливості створення системи економічної безпеки підприємства, адже немає чіткої позиції щодо її необхідності, так як підприємство розглядається в цілому як загальний об'єкт безпеки. Представлено модель формування ефективної системи комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства на основі виконання конкретних дій, що визначають його місію та цілі. Відмічено важливість розробки стратегії забезпечення економічної безпеки та запропоновано комплекс заходів щодо зміцнення його економічної безпеки на основні представлених напрямів по кожній функціональній складовій в залежності від його стану та впливу на нього факторів.

Ключові слова: економічна безпека, система забезпечення економічної безпеки, принципи, заходи, стратегія, загрози, функціональні складові, рівні економічної безпеки.

Vitaliy BAKAY

Khmelnytskyi National University

FORMATION OF AN EFFICIENT COMPLEX SUPPLY SYSTEM ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

The article discusses important issues regarding the creation of a system of economic security of the enterprise, as there is no clear position regarding its necessity. A model of the formation of an effective system of comprehensive provision of economic security of the enterprise based on the implementation of specific actions that determine its mission and goals is presented. It is necessary to ensure the implementation of the specified algorithm of actions and take preventive measures to achieve economic security, and to build in accordance with the implemented policy and the formation of a strategy for its economic security. In this case, the strategy is considered as a long-term approach to achieve the company's goals. In order to counter threats to the economic security of the enterprise and ensure its stable functioning, it is necessary not only to create a comprehensive protection system, but also to ensure its rational functioning for the future.

Depending on the state of the enterprise and the influence of external and internal factors on it, a set of measures is proposed to strengthen the economic security of the enterprise in terms of a separate functional component. It was found that all directions for each separate functional component of the enterprise's economic security provide an opportunity to strengthen the enterprise's economic security as a whole. The result of ensuring the economic security of the enterprise should be the stability of the functioning of the enterprise, the dynamism of its development, the efficiency of financial and economic activity and the personal safety of employees working at this enterprise.

The use of a scientific and methodical approach when building an effective system of comprehensive provision of economic security of the enterprise makes it possible to take into account all possible threats, while all the means of protection used, the developed measures must be interconnected. The creation of such a system allows you to play a key role in ensuring sustainable functioning and the most effective development of the enterprise on the basis of a developed and implemented set of measures.

Keywords: economic security, economic security system, principles, measures, strategy, threats, functional components, levels of economic security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сталий розвиток підприємства переважно залежать від безпеки його господарської діяльності та від умов, при яких здійснюються заходи, що забезпечують цю безпеку. Однією з важливих частин безпеки є економічна безпека, яка тісно пов'язана з ефективністю функціонування підприємства, з його незалежністю, стабільністю тощо. Економічна безпека підприємства може бути гарантована лише за умов вжиття заходів, що забезпечують його захист від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Нині проблема забезпечення економічної безпеки підприємства виходить на перший план, тому що від її вирішення залежить його розвиток та подальший успіх. Перед суб'єктами господарювання виникає проблема створення такої системи забезпечення економічної безпеки, яка була б здатна сприяти зниженню рівня загроз функціонування підприємства від впливу внутрішніх та зовнішніх чинників. Адже вплив різних видів загроз може призвести до порушення стійкості підприємства, не досягнення цілей, завадити економічному зростанню і т.д. Тому, будь-якому підприємству необхідно побудувати ефективну систему комплексного забезпечення економічної безпеки, направлену на своєчасне виявлення та оперативне усунення загроз, що заважає його функціонуванню і стабільному розвитку. Прогнозування кризових явищ та визначення шляхів виходу із загрозової ситуації, а також способів підвищення рівня економічної безпеки підприємства стає важливою задачею в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій

Питання вивчення економічної безпеки активно досліджується багатьма вченими. Свій науковий внесок у розвиток економічної безпеки підприємства внесли такі вчені: О. Барановський, І. Бланк, М. Білик, Т. Васильців, Л. Гнилицька, О. Грунін, М. Єрмошенко, С. Каламбет, Г. Клімова, Г. Козаченко, В. Крутов, О. Ляшенко, Б. Мізюк, Г. Мінаєв, В. Мунтіян, Є. Олейніков, І. Отенко, М. Фоміна, В. Франчук, Л. Шемаєва, С. Шарлет, В. Шликов, А. Штангрет та багато інших відомих економістів сучасності.

В їх працях переважно спостерігається розкриття питань пов'язаних з тлумаченням поняття «економічна безпека підприємства», визначенням її основних функціональних складових та комплексними підходами щодо проведення оцінки економічної безпеки. Проте, незважаючи на дослідження, які вже були проведені, серед науковців відсутнє чітке розуміння визначення послідовності детальних практичних кроків щодо формування ефективної системи комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства. Можливо це пов'язано з тим, що немає чітко сформованої думки про її необхідність, адже підприємство розглядається в цілому як загальний об'єкт безпеки.

Формулювання цілей статті

Метою статті є формування ефективної системи комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства на основі використання науково-методичного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Економічна безпека функціонування підприємства залежить від здатності своєчасно та в достатньому обсязі задовольняти економічні потреби та вимоги груп інтересів, причому приватні інтереси можуть бути виправданими лише тоді, коли вони одночасно служать інтересам держави. З іншого боку, економічна безпека відображає потенційні можливості виробництва продукції, що користується попитом на основі збалансованого та найкращого використання усіх видів ресурсів у нестабільному та невизначеному ринковому середовищі.

У процесі формування ефективної системи комплексного забезпечення економічної безпеки використовуються різні методи та способи для досягнення позитивних економічних результатів господарської діяльності підприємства та максимізації його прибутку. При прогнозуванні оцінки стану економічної безпеки підприємства, тобто усіх важливих його показників, або при прогнозуванні загроз, тобто усіх значущих показників діяльності, або прогножуючи загрози, використовують наступні методи: економічний чи фінансовий аналіз, математична статистика, інформатика, теорія ймовірностей тощо [9].

Але ключовим моментом тут є чітке розуміння терміну «економічна безпека». Зазвичай підприємства використовують ресурсно-функціональний підхід до визначення економічної безпеки підприємства [2]. Недоліком цього підходу є його ємкість, але значним плюсом є його комплексність, він ототожнює процес забезпечення економічної безпеки та життєдіяльності підприємства, тобто забезпечує економічну безпеку всього його життєвого шляху (прораховує результати та шляхи вирішення проблем) [1].

Економічна безпека – це стан стабільності, за якого підприємство може здійснювати господарську діяльність, при цьому воно зберігає рівновагу в мінливому зовнішньому і внутрішньому середовищі, в умовах дії дестабілізуючих факторів. Ключовими параметрами економічної безпеки є фінансова незалежність та стійкість, стабільність, здатність до розвитку, оновлення фондів та покращення становища на ринку [6].

Економічна безпека, відповідно до одних із давніх визначень, запропонованих А. Вольферсом, в об'єктивному сенсі вимірюється відсутністю загрози набути цінностям, а в суб'єктивному сенсі – відсутністю страху за те, що ці цінності будуть схильні до загрози [8, с. 40].

Економічна безпека підприємства – комплексна характеристика, що включає в себе ступінь захищеності усіх видів потенціалу підприємства від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища, що є гарантом стабільності та ефективного розвитку [3]. Окрім цього, можна додати, що економічна безпека підприємства характеризується станом найбільш ефективного використання ресурсів та підприємницьких можливостей для забезпечення стабільного функціонування і динамічного розвитку. Результатом забезпечення економічної безпеки підприємства є стабільність (надійність) його функціонування, ефективність фінансово-економічної діяльності та особиста безпека персоналу. Людський чинник є найбільш непередбачуваним та найбільш впливовим на господарську діяльність, а головною метою діяльності будь-якої економічної системи є задоволення потреб людини за рахунок використання обмежених ресурсів.

Виходячи з цього підходу, організаційна структура, персонал, технології, інформаційне середовище, менеджмент, власність, фінанси розглядаються як фактори економічної безпеки. Кожен з них забезпечує його безпеку і в той же час є джерелом потенційних загроз. Важливо визначити участь кожного з факторів у процесі забезпечення безпеки та визначити його частку в загальному рівні ризиків і загроз підприємства [7].

Непередбачуваність господарської діяльності підприємства, відсутність реакції на вплив внутрішніх та зовнішніх загроз може призвести до небажаних наслідків і навіть до його банкрутства, що зумовлює необхідність створення ефективної системи комплексного забезпечення економічної безпеки. Систему

забезпечення економічної безпеки підприємства можна розглядати як процес реалізації її функціональних складових з метою запобігання можливим збиткам та досягнення максимального рівня економічної безпеки в даний час та в майбутньому [3]. В ідеалі, економічна безпека має формуватися на стадії створення самого підприємства. Вона є не доповненням, а вважається невід'ємною частиною підприємства, яка грає важливу роль у комплексному забезпеченні його фінансово-господарської діяльності.

Система комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства представляє собою сукупність засобів, методів та заходів, спрямованих на здійснення якісного захисту його інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, які могли б призвести до економічних втрат. Забезпечення економічної безпеки підприємства повинно ґрунтуватися на таких основних принципах [5]:

1. Комплексність припускає створення такої системи економічної безпеки, що забезпечила б захищеність підприємства, його майна, персоналу, інформації, різних сфер господарської діяльності від усіляких небезпек і загроз, форс-мажорних обставин.

2. Своєчасність – система економічної безпеки повинна бути побудована так, щоб вона могла на ранніх стадіях виявити деструктивні фактори, вжити заходів щодо запобігання їхньому впливу і нанесенню збитків.

3. Безперервність – система економічної безпеки повинна бути побудована так, щоб вона діяла, постійно захищаючи інтереси підприємства в умовах ризику і протидії зловмисникам.

4. Законність – уся робота з забезпечення економічної безпеки підприємства повинна здійснюватися на основі діючого законодавства і не суперечити йому.

5. Плановість вносить організованість у функціонування системи економічної безпеки на підприємстві.

6. Економність – система економічної безпеки повинна бути вибудована таким чином, щоб витрати на її забезпечення були економічно доцільними, а вартість витрат була оптимальною і не перевищувала того рівня, при якому втрачається економічний зміст їхнього застосування.

7. Взаємодія – для побудови економічної безпеки підприємства необхідно, щоб зусилля всіх її осіб, що забезпечують його господарську діяльність, підрозділів, служб були скоординовані.

8. Поєднання гласності і конфіденційності – система основних заходів економічної безпеки повинна бути відома усім працівникам підприємства, і з метою комплексного забезпечення його економічної безпеки її вимоги повинні виконуватися.

9. Компетентність – питаннями забезпечення економічної безпеки повинні займатися не дилетанти, а професіонали, які знають сутність проблеми, вміють вчасно оцінити обстановку і прийняти правильне рішення.

Ретельне вивчення даного питання, збір та узагальнення інформації дає можливість розробити ефективну систему комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства використовуючи науково-методичний підхід (рис. 1).

Застосування такої системи в господарській діяльності підприємства характеризується необхідністю послідовного виконання дій щодо його комплексного забезпечення економічної безпеки. Насамперед, дана система визначає місію та цілі підприємства. При прийнятті управлінських рішень менеджер повинен розуміти до яких результатів господарської діяльності він прагне і який ефект отримає від рішень щодо можливості досягнення цілей бізнесу, адже ми всі прекрасно розуміємо, що підприємства схильні до загроз.

В процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства особливе значення має вжиття заходів, які мають попереджувальний характер [4]. Всім відомо, що набагато легше загрози попередити, ніж потім усувати їх наслідки. Вагоме значення має бути приділено постійній діагностиці фінансового стану підприємства, що дозволить у процесі моніторингу визначити чи рухається воно у потрібному напрямку, які заходи необхідно вжити задля досягнення цілей. Визначення заходів включає важливі напрями: вибір стратегії розвитку підприємства, визначення напрямів зміцнення економічної безпеки підприємства, підтримка з боку держави – включає в себе заходи, реалізовані на державному рівні, на які окремий суб'єкт господарювання немає належного впливу.

Одним із важливих етапів у формуванні системи комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства є планування його господарської діяльності та прогнозування економічної безпеки на довготривалій період. Тому, систему комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно будувати відповідно до проведеної політики і формування стратегії його економічної безпеки. В такому випадку, стратегія розглядається як довгостроковий підхід для досягнення цілей підприємства. На основі стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства здійснюється планування, що означає використання конкретних процедур та виконання конкретних дій у цих цілях. Але в цілому рівень економічної безпеки підприємства визначається станом усіх його функціональних складових, що є відомим для усіх [4].

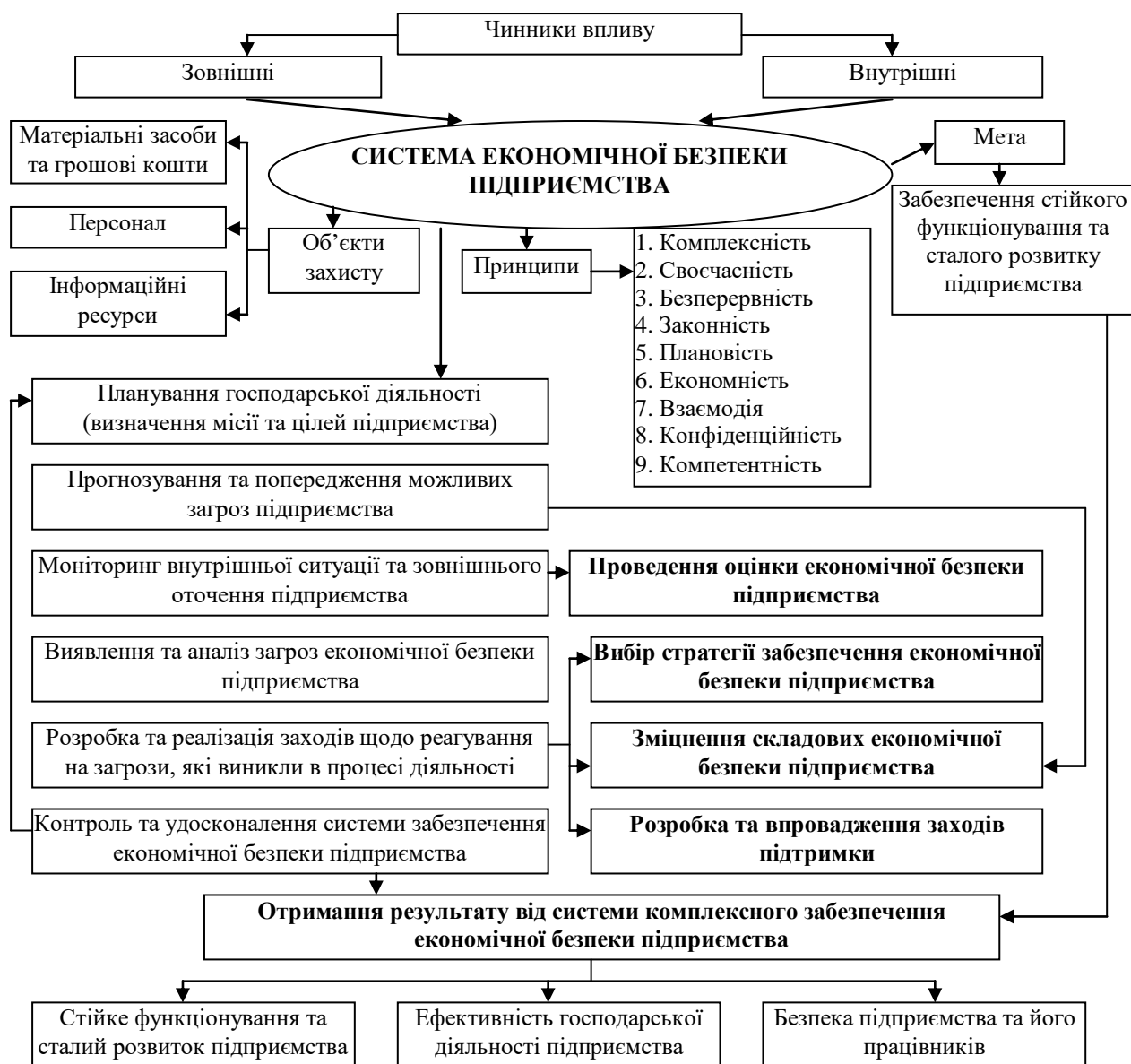

Рис. 1. Система комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства

Проведення оцінки економічної безпеки підприємства на основі аналізу його основних показників фінансово-господарської діяльності у розрізі: фінанси-основні засоби-виробництво-кадри, виділяє 5 рівнів економічної безпеки. На рисунку 2 наведено відповідність рівнів економічної безпеки підприємства до стратегії його розвитку.

На рисунку 2 видно, що кожному рівню економічної безпеки підприємства відповідає певна стратегія розвитку. Так, в умовах критичного рівня економічної безпеки, розлади господарської діяльності підприємства має застосовуватись стратегія виживання. Вона вимагає ухвалення швидких, скоординованих дій, прийняття обачних і своєчасних управлінських рішень щодо покращення стану, виведення з фінансової кризи.

Кризовий рівень економічної безпеки характеризується великими проблемами підприємства у діяльності, який пов'язаний з можливістю його банкрутства. Тому тут слід використовувати стратегію існування, яка дасть можливість застосувати комплекс програмних дій щодо виходу з такого становища.

Стратегія регулювання відповідає умовам нестабільного або низького рівня економічної безпеки. Вона спрямована на стабілізацію стану підприємства, формування механізму регулювання його господарської діяльності з метою підвищення основних фінансових показників.

Використання стратегії захисту відбувається при нормальному або середньому рівні економічної безпеки, яка націлена на своєчасне реагування та забезпечення стану захищеності від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз його діяльності, на нарощування економічного потенціалу, підвищення стійкості тощо.

В умовах високого рівня економічної безпеки підприємства застосовується стратегія стабілізації, яка спрямована на підтримку стану, підвищення показників діяльності та його майбутнього розвитку.

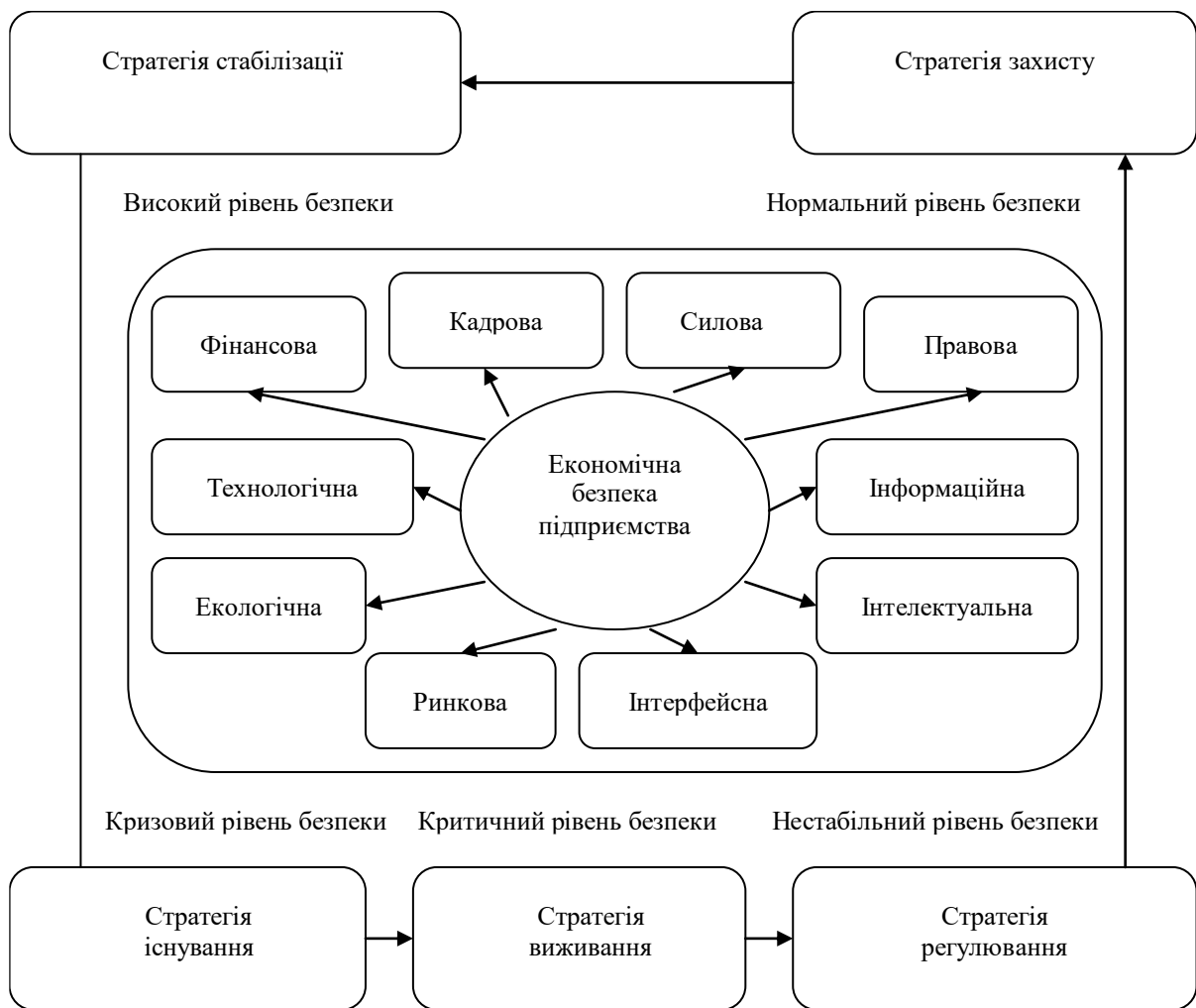

Рис. 2. Стратегія забезпечення економічної безпеки підприємства

В залежності від стану підприємства та впливу на нього зовнішніх і внутрішніх факторів, пропонуємо комплекс заходів щодо зміцнення економічної безпеки підприємства в розрізі окремої функціональної складової. Детальні заходи наведені в таблиці 1 по напрямкам зміцнення економічної безпеки підприємства.

Таблиця 1

Комплекс заходів щодо зміцнення економічної безпеки підприємства

№	Функціональна складова економічної безпеки	Напрямок зміцнення економічної безпеки
1	2	3
1	Фінансова	підвищення ліквідності та платоспроможності оптимізація оборотного капіталу регулювання грошових потоків зменшення диспропорцій дебіторської та кредиторської заборгованості формування резервного фонду контроль за використанням грошових засобів страхування майна зменшення фінансових ризиків планування інвестицій забезпечення фінансової стійкості та незалежності
2	Кадрова	забезпеченість підприємства необхідними кадровими ресурсами формування системи управління персоналом та комунікативної політики організація системи управління кадровими ресурсами планування ресурсів персоналу якісна перевірка кандидатів щодо прийому їх на роботу організація системи навчання та підвищення кваліфікації працівників підвищення ефективності системи мотивації працівників

1	2	3
3	Технологічна	моніторинг розвитку ринку технологій продаж або утилізація старого обладнання використання сучасної техніки та впровадження інноваційних технологій оновлення та модернізація технічного оснащення зменшення частки браку та простоїв обладнання покращення якості продукції своєчасне виконання виробничих програм
4	Інтелектуальна	збереження і розвиток інтелектуального потенціалу розвиток креативного мислення та творчого підходу працівників збільшення розроблених об'єктів інтелектуальної власності зростання кількості інновацій в технологічній та управлінській процесі збільшення частки інженерно-технічних та наукових робітників у загальному складі працівників збільшення винахідницької та раціоналізаторської активності впровадження та використання новітніх технологій в процесі управління
5	Інформаційна	ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підприємства представлення підприємства у середовищі партнерів та конкурентів визначення відповідальності кожного працівника за дотримання умов конфіденційності обробка та систематизація отриманої інформації захист інформаційного середовища
6	Правова	всестороннє правове забезпечення діяльності підприємства дотримання чинного законодавства та його постійний аналіз змін юридична підтримка прийняття господарських рішень виконання договірних зобов'язань організація системи протидії можливим рейдерським захопленням моніторинг політичної та економічної ситуації в країні
7	Силова	забезпечення фізичної і моральної безпеки працівників гарантування безпеки майнових та фінансових ресурсів забезпечення сприятливих зовнішніх умов розвитку
8	Екологічна	дотримання норм екологічного законодавства мінімізація втрат від забруднення навколишнього природного середовища
9	Ринкова	збільшення частки ринку, яку займає підприємство посилення конкурентних позицій і спроможності протидіяти конкурентному тиску зростання адаптаційних можливостей підприємства до змін ситуації на ринку дотримання вимог ринку
10	Інтерфейсна	забезпечення нормальних умов взаємодії з економічними контрагентами оцінка надійності економічних контрагентів за критеріями (імідж, досвід роботи, фінансове становище тощо)

Запропоновані заходи можуть мати як попереджувальний, так і реактивний характер в залежності від конкретної ситуації, місця та часу застосування. Так, наприклад, заходи по забезпеченню кадрової безпеки припускають профілактичну роботу з персоналом, професійну підготовку особового складу підрозділу служби безпеки, формування кадрового резерву співробітників служби безпеки, організацію роботи з новими співробітниками, зниження плинності кадрів тощо. Також слід сказати, що усі напрями по кожній окремій функціональній складовій економічної безпеки підприємства дають можливість в цілому зміцнити економічну безпеку підприємства. Результатом забезпечення економічної безпеки підприємства повинно виступати стабільність функціонування підприємства, динамічність його розвитку, ефективність фінансово-економічної діяльності та особиста безпека працівників, що працюють на даному підприємстві.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Успіх діяльності багато в чому визначається швидкістю і правильністю реакції підприємства на виникаючі загрози, де ключовим чинником, що визначає ефективність господарської діяльності є створення ефективної системи комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємства слід розглядати як безперервний в часі процес, ґрунтований на системному моніторингу індикаторів економічної безпеки, що дозволяє отримати об'єктивну оцінку стану економічної безпеки підприємства і застосовувати відповідні механізми її забезпечення. Стан економічної безпеки підприємства визначає вибір відповідних важелів управління.

При дослідженні було з'ясовано, що механізм підвищення економічної безпеки підприємства полягає у досягненні найбільш ефективних параметрів його функціонування, збереженні виробничого та кадрового потенціалу, створення конкурентоспроможного і ефективного підприємства та формування умов для стійкого його розвитку. Необхідно забезпечувати виконання зазначеного алгоритму дій та здійснювати попереджувальні заходи для досягнення економічної безпеки. При побудові ефективної системи комплексного забезпечення економічної безпеки необхідно враховувати всі можливі фактори, так як на кожному окремому підприємстві, ця система індивідуальна. З метою протидії загрозам економічної безпеки підприємства та забезпечення його стабільного функціонування, необхідно не лише створити систему комплексного захисту, а й забезпечити її раціональне функціонування на майбутнє.

Розглянуті принципи дали можливість визначити вагомість кожного з них. На нашу думку, найбільш пріоритетним є принцип комплексності, адже він дає можливість більш вдало організувати та

забезпечити ефективне функціонування системи комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства. Використання науково-методичного підходу при побудові ефективної системи комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства дає можливість враховувати усі можливі загрози, при цьому всі засоби захисту, що використовуються, розроблені заходи повинні бути взаємопов'язані між собою. Створення такої системи дозволяє відігравати ключову роль у забезпеченні сталого функціонування та найбільш ефективного розвитку підприємства на основі розробленого та реалізованого комплексу заходів.

Література

1. Грибіненко О. М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства / О. М. Грибіненко. – Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 22. – Частина 1. – 2017.
2. Клімова Г. П. Економічна безпека : сутність та основні напрями забезпечення / Г. П. Клімова. – Право та інновації. – № 3 (19). – 2017. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Klimova19.pdf>.
3. Коваленко О. В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства / О. В. Коваленко. – Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Випуск 1 (01). – 2016.
4. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: монографія / С. М. Лаптев, В. Г. Алькема, В. С. Сідак, М. І. Копитко; за ред. Копитко М. І. – К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. – 508 с.
5. Сисоліна Н. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. Н. П. Сисоліна. – Кіровоград: КНТУ, 2014 – 226 с.
6. Kalashnikov A.O. Information risk management of organizational systems: general statement of the problem / A.O. Kalashnikov // Information and Security, 2016. – V. 19. – No. 1. – P. 36-45.
7. Kiseleva I.A. Economic and socio-psychological security of the enterprise / I.A. Kiseleva, N.E. Simonovich // National interests: priorities and security, 2014. – No. 5. – P. 30-34.
8. Lasan N. Securitatea : concepte în societatea contemporană / N. Lasan // Revista de Administrație Publică și Politici Sociale. – 2010. – An II, Nr. 4(5). – Pag. 39-50.
9. Petrenko S.A. Information risk management. Cost-effective security / S.A. Petrenko, S.V. Simonov. – М.: IT Co. Academy: DMK Press, 2008. – 384 s.

References

1. Hrybinenko O. M. Sutnist ta shliakhy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / O. M. Hrybinenko. – Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. – Vypusk 22. – Chastyna 1. – 2017.
2. Klimova H. P. Ekonomichna bezpeka : sutnist ta osnovni napriamy zabezpechennia / H. P. Klimova. – Pravo ta innovatsii. – № 3 (19). – 2017. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Klimova19.pdf>.
3. Kovalenko O. V. Pidkhody do vyznachennia poniattia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / O. V. Kovalenko. – Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. – Vypusk 1 (01). – 2016.
4. Kompleksne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv: monohrafiia / S. M. Laptiev, V. H. Alkema, V. S. Sidak, M. I. Kopytko; za red. Kopytko M. I. – K.: VNZ «Univrsytet ekonomiky ta prava «KROK», 2017. – 508 s.
5. Sysolina N. P. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva : navchalnyi posibnyk / ukl. N. P. Sysolina. – Kirovohrad: KNTU, 2014 – 226 s.
6. Kalashnikov A.O. Information risk management of organizational systems: general statement of the problem / A.O. Kalashnikov // Information and Security, 2016. – V. 19. – No. 1. – P. 36-45.
7. Kiseleva I.A. Economic and socio-psychological security of the enterprise / I.A. Kiseleva, N.E. Simonovich // National interests: priorities and security, 2014. – No. 5. – P. 30-34.
8. Lasan N. Securitatea : concepte în societatea contemporană / N. Lasan // Revista de Administrație Publică și Politici Sociale. – 2010. – An II, Nr. 4(5). – Pag. 39-50.
9. Petrenko S.A. Information risk management. Cost-effective security / S.A. Petrenko, S.V. Simonov. – М.: IT Co. Academy: DMK Press, 2008. – 384 s.